

۱۴۵۸۷۱۲
۵۵/۱۰۲۶

مسئولیت مدنی اشخاص در اعتراض های عمومی

ایمان غیب نواز
قاضی دادگستری

www.ketab.ir

دانشگاه
داد

غریب‌نواز، ایمان، ۱۳۵۷-	سرشناسه
مسئولیت مدنی اشخاص در اعتراض‌های عمومی / ایمان غریب‌نواز	عنوان و نام پدیدآور
تهران: دادگستر، ۱۳۹۵.	مشخصات نشر
ص. ۶۳۲.	مشخصات ظاهری
۹۷۸۶۰۰-۲۸۲-۰۹۵-۲	شابک
فیپا	وضعیت فهرست‌نویسی
کتابنامه: ص. ۶۲۱.	یادداشت
مسئولیت (حقوق) -- ایران	موضوع
Liability (Law) – Iran	موضوع
مسئولیت (حقوق)	موضوع
Liability (Law)	موضوع
مسئولیت (فقه)	موضوع
Liability (Islamic law)	موضوع
مسئولیت پذیری دولت	موضوع
Government accountability	موضوع
اعتصاب عمومی	موضوع
General strikes	موضوع
تظاهرات	موضوع
Demonstrations	موضوع
۱۳۹۵ / ۴م / ۸۳۹ KMH	رده بندی کنگره
۳ / ۵۵۰	رده بندی دیویی
۴۴۸ / ۹۹۹	شماره کتابشناسی ملی

مسئولیت مدنی اشخاص در اعتراض‌های عمومی

ایمان غریب‌نواز

قاضی دادگستر

ناشر: انتشارات دادگستر

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۵

شماره: ۶۰۰ نسخه

قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ ۶۰۰-۲۸۲-۰۹۵-۲

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این اثر برای نشر دادگستر محفوظ است. تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه، از جمله: فتوکپی، الکترونیکی، ضبط و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و پخش بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است. این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد.

دفتر مرکزی انتشارات: تهران، میدان حضرت ولی عصر (عج)، بلوار کشاورز،

ابتدای خیابان فلسطین، کوچه شهید ذاکری، بن بست سوم، پلاک ۶

تلفن ۸۸۹۰۴۴۶۵ - ۸۸۹۰۵۴۶۰ فکس ۸۸۹۱۰۳۳۳

کدپستی: ۱۴۱۶۷۵۳۶۸۱

آدرس سایت: www.dadgostarpub.ir

فهرست مطالب

مقدمه ۲۱

دفتر نخست

فواعد عام مسؤولیت مدنی ناشی از اعتراض‌های عمومی

فصل اول - مبانی

- ۳۹ مبحث اول - ادله و مبانی فقهی
- ۴۰ گفتار نخست - قاعده‌ی اتلاف
- ۴۳ گفتار دوم - قاعده‌ی تسبیب
- ۴۵ گفتار سوم - قاعده‌ی لاضرر
- ۴۵ الف - ماهیت قاعده
- ۴۷ ب - ابعاد تأثیر قاعده‌ی لاضرر
- ۵۰ مبحث دوم - مبانی نظری مسؤولیت مدنی ناشی از اعتراض‌های عمومی
- ۵۰ گفتار نخست - مسؤولیت مدنی بر مدار عدالت
- ۵۰ الف - عدالت به مثابه‌ی قاعده
- ۵۴ ۱- مفهوم عدالت توزیعی
- ۵۴ ۲- مفهوم عدالت اصلاحی (معاوضی)
- ۵۵ ب - مسؤولیت مدنی به مثابه‌ی عدالت توزیعی
- ۵۹ ۱- اعمال عدالت توزیعی با تقسیم خطرها
- ۶۵ ۲- انصاف، ابزار عدالت توزیعی
- ۶۷ ۳- نظریه‌های اقتصادی توزیع ضرر بر مبنای عدالت توزیعی

- ج - مسؤولیت مدنی و عدالت اصلاحی ۶۹
- د- چگونگی عدالت اصلاحی (صوری) در حقوق اسلام ۷۳
- گفتار دوم - مسؤولیت مدنی بر مدار حق ۷۴
- الف - مفهوم حق ۷۶
- ب - مفهوم «حقوق بنیادین» ۷۹
- ج - بنیادین بودن «حق جبران ضرر» ۸۴
- د - تمسید «حق جبران ضرر» ۸۹
- ۱- دفاع مشروع ۸۹
- ۲- عمد ۹۰
- ۳- نظریه تضمین حق ۹۲
- ۱-۲- سوءاستفاده از حق ۹۴
- هـ - اصول و قواعد برآمده از حق بنیادین «مصونیت از زیان» و «جبران ضرر» ۱۰۰
- ۱- اصل عدم اضرار ۱۰۰
- ۲- اصل تدارک و جبران سببه؛ حسارات در اجتماع ۱۰۰
- ۳- اصل رفاه و خیر ۱۰۳
- ۴- اصل معقول و منصفانه بودن جبران خسارت ۱۰۴
- گفتار سوم - مسؤولیت مدنی بر مدار تقصیر و خطر ۱۰۶
- الف - اصل تقصیر ۱۰۶
- ۱- مسؤولیت مبتنی بر تقصیر ۱۰۸
- ۲ - اقسام تقصیر ۱۱۱
- ب - اصل خطر (مسؤولیت محض) ۱۱۱
- ج - نظریه‌ی مسؤولیت بدون تقصیر ۱۱۲
- گفتار چهارم - مبانی مسؤولیت مدنی اشخاص حقوقی در اعتراض‌های عمومی ۱۱۵
- الف - ماهیت و فوائد شخص حقوقی ۱۱۵
- ب - اقسام اشخاص حقوقی ۱۱۷
- ۱- اشخاص حقوقی حقوق خصوصی ۱۱۷

- ۱-۱- احزاب و انجمن‌های سیاسی ۱۱۸
- ۲-۱- انجمن‌های صنفی و سندیکاها ۱۱۸
- ۲- اشخاص حقوقی حقوق عمومی ۱۱۹
- ج - اصول و قواعد مشترک اشخاص حقوقی ۱۲۰
- ۱- اسناد اعمال انجام شده به وسیله‌ی اشخاص طبیعی به اشخاص حقوقی ۱۲۰
- ۲- اصل تخصص و صلاحیت ۱۲۰
- د - مسئولیت مدنی اشخاص حقوقی ۱۲۰
- ه - ماهیت و مسئولیت مدنی انجمن‌ها و سازمان‌های حرفه‌ای ۱۲۳
- ۱- ماهیت انجمن‌ها و سازمان‌های حرفه‌ای ۱۲۳
- ۲- مسئولیت مدنی انجمن‌ها و سازمان‌های حرفه‌ای ۱۲۵
- گفتار پنجم - مسئولیت مدنی گروه‌های سیاسی و صنفی فاقد شخصیت حقوقی ۱۲۹
- گفتار ششم - مبانی مسئولیت مدنی معترضین ۱۳۳
- گفتار هفتم - مبانی مسئولیت مدنی در امور اراضی عمومی ۱۳۴
- الف - تحلیل خسارات ناشی از اعمال حاکمیت ولت (ماده‌ی ۱۱ ق.م.م) ۱۳۶
- ب - مبانی و ادله‌ی اثبات مسئولیت دولت در اعمال حاکمیت ۱۳۷
- ج - اعتقاد به نسخ قسمت اخیر ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی ۱۴۰
- ۱- اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۴۱
- ۲- مواد ۱۳ و ۱۴ قانون بکارگیری سلاح توسط مامورین نیرو - اسلح در موارد ضروری ۱۴۴
- ۳- مواد ۱۴۵، ۲۵۵ و ۲۵۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۲ ۱۴۶
- ۴- ماده‌ی ۴۷۳ قانون مجازات اسلامی ۱۴۷
- د - مسئولیت مدنی دولت بر مبنای تقصیر ۱۴۸
- ۱- رویکرد نظری ۱۴۹
- ۱-۱- تئوری مبتنی بر درجه خطا و انگیزه (ی مقام عمومی) ۱۵۰
- ۲-۱- تئوری خطای ناشناخته ۱۵۰

- ۱۵۱..... ۳-۱- تئوری مبتنی بر تفکیک عمل
- ۱۵۲..... ۲- رویکرد عملی
- ۱۵۲..... ۱-۲- رویکرد سلبی
- ۱۵۲..... ۱-۱-۲- خطای غیر عمومی
- ۱۵۳..... ۲-۱-۲- خطای عمومی
- ۱۵۶..... ۲-۲- رویکرد ایجابی
- ۱۵۶..... ۱-۲-۲- نقص وسایل
- ۱۵۸..... ۲-۲-۲- نقض صلاحیت‌های قانونی
- ۱۵۹..... ه- مسئولیت مدنی دولت مبتنی بر عدم تقصیر
- ۱۶۶..... و- مسئولیت مدنی دولت مبتنی بر نظریه‌ی تضمین حق
- ۱۶۶..... ز- نظام مسئولیت مدنی دولت در حقوق ایران

فصل دوم - پای‌های مسئولیت مدنی ناشی از اعتراض‌های عمومی

- ۱۷۱..... مبحث اول - وجود ضرر
- ۱۷۲..... گفتار نخست - مفهوم عرفی زیان
- ۱۷۳..... گفتار دوم - اقسام زیان
- ۱۷۳..... الف - زیان به حق بر تمامیت جسمانی
- ۱۷۳..... ب - زیان به حق بر شهرت و اعتبار
- ۱۷۵..... ج - زیان به حق مالکیت و آزادی
- ۱۷۵..... ۱- زیانهای عینی
- ۱۷۵..... ۲- اتلاف و فوت منفعت
- ۱۷۶..... ۱-۲- اتلاف منفعت
- ۱۷۷..... ۲-۲- از بین رفتن نفع آینده
- ۱۷۸..... ۱-۲-۲- فایده‌ی عین مال شخص
- ۱۷۸..... ۲-۲-۲- نفع مربوط به عمل (کار) شخص
- ۱۸۱..... ۳-۲-۲- نفع مربوط به از دست رفتن فرصت

۱۸۸.....	مبحث دوم - فعل زانیار نامشروع (ناروا)
۱۸۸.....	مبحث سوم - رابطه‌ی سببیت
۱۹۰.....	گفتار نخست - مستند بودن خسارت به یک گروه معین
.....	گفتار دوم - مستند بودن خسارت به یک یا چند نفر نامعین از یک گروه معین (مسئولیت
۱۹۲.....	مدنی سبب مجمل)
.....	گفتار سوم - مستند بودن خسارت به فعل شخص یا اشخاص ناشناس از گروه یا جمعیتی
۲۰۲.....	ناشناس (مسئولیت مدنی سبب مجهول)
۲۰۹.....	الف - مسئولیت مدنی سبب مجهول در حقوق برخی از کشورها
۲۱۰.....	ب - مبانی و سبب مجهول
۲۱۰.....	۱- مبانی فقهی
۲۱۱.....	۱-۱- عدالت تویعی
۲۱۳.....	۲-۱- نظریه‌ی «تنگر اجماعی»
۲۱۴.....	۳-۱- نظریه‌ی «کامش و سینه‌ها»
۲۱۵.....	۴-۱- نظریه‌ی رفاه و شر
۲۱۵.....	۲- مبانی فقهی
۲۱۶.....	۱-۲- قاعده‌ی «لا یبطل دم امرء مسلم»
۲۱۸.....	۲-۲- قاعده‌ی «من له الغنم فعلیه الغرم»
۲۲۰.....	۳-۲- مسئولیت مدنی سبب مجهول بر مبنای نهاد
۲۲۱.....	۴-۲- مسئولیت مدنی سبب مجهول بر مبنای اخذ زکات

دفتر دوم

مسئولیت مدنی در تظاهرات و اعتصابات

۲۲۷.....	مقدمه
----------	-------

فصل اول - مشروعیت، محدودیت و ممنوعیت در تظاهرات و اعتصابات

۲۳۵.....	مبحث اول - مشروعیت تظاهرات و اعتصاب‌ها
----------	--

- گفتار نخست - قانونی بودن تظاهرات ۲۳۵
- الف - شرایط ماهوی ۲۳۶
- ۱- برگزاری اجتماعات و راهپیمایی‌ها بدون حمل سلاح و به شکل مسالمت‌آمیز ۲۳۶
- ۲- عدم اختلال به مبانی اسلام ۲۳۷
- ۳- عدم مبنایت با استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و تمامیت ارضی کشور ۲۳۷
- ۴- نقض آزادی‌های مشروع دیگران ۲۳۸
- مقررات شکلی ۲۳۹
- ۱- تشریفات برگزاری راهپیمایی و تظاهرات ۲۴۰
- ۲- تشریفات حفاظت از راهپیمایی‌ها و تظاهرات ۲۴۱
- گفتار دوم - قانونی بودن اعتصابات ۲۴۳
- الف - حق اعتصاب و مزای آن ۲۴۳
- ب - منابع حق اعتصاب در حقوق بین‌المللی و حقوق ایران ۲۴۴
- ۱- منابع و اسناد بین‌المللی ۲۴۵
- ۲- منابع حق اعتصاب در حقوق ایران ۲۴۶
- ۳- مقررات شکلی اعتصابات ۲۴۹
- ۱-۳- تشریفات شکلی برگزاری اعتصابات ۲۴۹
- ۱-۳- به عنوان یکی از مراحل مذاکره و میان‌دسته جمعی ۲۵۰
- ۲-۳- به عنوان یکی از آزادی‌های گروه‌های انجمن‌های صنفی ۲۵۰
- ۲-۳- تشریفات محافظت از اعتصابات ۲۵۱
- مبحث دوم - محدودیت تظاهرات و اعتصابات ۲۵۲
- گفتار نخست - محدودیت ناشی از حقوق و آزادی‌های افراد ۲۵۲
- الف - اصل مالکیت (در تعارض با آزادی برگزاری تظاهرات و اعتصابات) ۲۵۲
- ب - اصل کرامت انسانی ۲۵۳
- ج - اصل تعرض‌ناپذیری شغل و آزادی کسب و کار ۲۵۴
- گفتار دوم - محدودیت ناشی از حقوق جامعه ۲۵۷
- الف - امنیت و نظم عمومی ۲۵۷

۲۶۰	ب - بهداشت عمومی
۲۶۱	ج - خدمات عمومی
۲۶۳	مبحث سوم - ممنوعیت تظاهرات و اعتصابات
۲۶۳	گفتار نخست - ممنوعیت تظاهرات
۲۶۵	الف - حالت جنگ
۲۶۵	ب - شرایط اضطراری
۲۶۶	ج - نیروهای مسلح
۲۶۷	گفتار دوم - ممنوعیت اعتصاب
۲۶۷	الف - اعتصاب در نیروهای مسلح و پلیس
۲۶۸	ب - کارمندان اداری (بخش عمومی)
۲۶۸	ج - معیارهای ممنوعیت اعتصاب کارکنان بخش عمومی
۲۶۸	۱- معیارهای ماهوی
۲۶۸	۱-۱- معیار قانون فعالیت ارباب
۲۶۹	۲-۱- معیار نظم عمومی
۲۷۰	۱-۲-۱- ممنوعیت اعتصاب در خدمات عمومی ضروری
۲۷۰	۲-۲-۱- ممنوعیت اعتصاب در شرایط اضطراری
۲۷۱	۲- معیارهای شکلی
۲۷۲	۳- معیار عرفی

فصل دوم - نظام مسؤولیت مدنی در تظاهرات و اعتصابات

۲۷۳	مبحث اول - مسؤولیت مدنی در تظاهرات قانونی و پیش‌آمد تعارض
۲۷۶	گفتار نخست - برون رفت تعارض از مسیر عدالت
۲۷۹	الف - دیدگاه شخص زیان‌دیده
۲۸۰	ب - دیدگاه معترضین (تظاهرکنندگان)
۲۸۱	ج - دیدگاه دولت
۲۸۴	د - دیدگاه عدالت‌محور

- ۲۸۵..... ۱- معیار عدالت اجتماعی جان رالز.....
- ۲۸۸..... ۲- حل تعارض با نظریه‌ی رالز.....
- ۲۹۲..... ۳- معیار پذیرش خطر توسط جامعه.....
- ۲۹۹..... ه - نتیجه.....
- ۳۰۰..... گفتار دوم - برون رفت از تعارض با دیدگاه تقصیر محور.....
- ۳۰۰..... الف - دیدگاه زیان‌دیده‌ی ثالث.....
- ۳۰۱..... ب - دیدگاه زیان‌دیده‌ی تظاهرکننده.....
- ۳۰۱..... ۱- زیان‌زننده؛ پلیس.....
- ۳۰۲..... ۲- تقصیر شخصی پلیس در تظاهرات.....
- ۳۰۸..... ۱- ۳- تقصیر دولتی پلیس در تظاهرات.....
- ۳۱۰..... ۱- ۲- منافع قانونی مسوولیت مدنی پلیس در تظاهرات.....
- ۳۱۲..... ۲- زیان‌زننده؛ مقامات اجرایی.....
- ۳۱۳..... ۳- زیان‌زننده؛ اشخاص ثالث.....
- ۳۱۳..... مبحث دوم - مسوولیت مدنی در تظاهرات غیرقانونی.....
- ۳۲۰..... گفتار نخست - مسوولیت مدنی در تظاهرات خرد جوش.....
- ۳۲۱..... گفتار دوم - مسوولیت مدنی در تظاهرات سازمان یافته غیرقانونی.....
- ۳۲۱..... الف - گروه‌های سازمان‌دهنده.....
- ۳۲۲..... ب - اهمیت ثبت شخصیت حقوقی گروه‌ها و رابطه‌ی آنها با مسوولیت مدنی.....
- ۳۲۲..... ۱- دارا شدن شخصیت حقوقی و فعالیت گروه‌ها.....
- ۳۲۲..... ۱- ۱- گروه‌های سیاسی.....
- ۳۲۴..... ۲- گروه‌های غیرانتفاعی.....
- ۳۲۵..... ۲- رابطه‌ی شخصیت حقوقی و پروانه‌ی فعالیت با مسوولیت مدنی گروه‌ها.....
- ۳۲۷..... ج - مسوولیت مدنی سازمان‌دهندگان تظاهرات.....
- ۳۲۹..... د - افعال زیان‌بار سازمان‌دهندگان.....
- ۳۲۹..... ۱- افعال زیان‌بار سلبی.....
- ۳۳۵..... ۲- افعال زیان‌بار ایجابی.....

۳۳۵	ه - معیار مسؤولیت مدنی سازمان دهندگان تظاهرات در حقوق ایران
۳۳۸	و - نظام جبران خسارت توسط سازمان دهندگان
۳۳۹	ز - بررسی قواعد برخی از کشورها
ح	ح - مسؤولیت مدنی شرکت کنندگان و اشخاص ثالث در تظاهرات غیرقانونی
۳۴۴	سازمان یافته
۳۴۵	ط - مسؤولیت مدنی پلیس در تظاهرات غیرقانونی سازمان یافته
۳۴۶	ی - امنیت یا عدم مصونیت پلیس در تظاهرات غیرقانونی
۳۴۸	ک - معیار استفاده از زور در تظاهرات غیرقانونی
۳۴۹	۱- مال در برابر ابزاری غیر از اسلحه‌ی گرم
۳۵۲	۲- اعمال زور با اسلحه‌ی گرم و تیراندازی
۳۵۲	ل - نظام و نحوه‌ی جبران خسارت توسط پلیس
۳۵۳	م - مسؤولیت مدنی مقامات اجرایی در تظاهرات غیرقانونی سازمان یافته
۳۵۴	مبحث سوم - مسؤولیت مدنی در اعتصابها
۳۵۷	گفتار نخست - ارکان مسؤولیت مدنی اعتصابها
۳۵۷	الف - عامل زیان
۳۵۸	۱- عامل زیان؛ اعتصاب کنندگان
۳۵۹	۱-۱- عامل زیان؛ اعتصاب کنندگان بخش عمومی
۳۶۲	۱-۲- عامل زیان؛ اعتصاب کنندگان بخش خصوصی
۳۶۳	۱-۳- عامل زیان؛ اتحادیه‌ها و انجمن‌های صنفی (اشخاص - صنفی - سندیکایی)
۳۶۷	۱-۳-۱- حقوق سندیکاهای (انجمن‌های صنفی)
۳۶۸	۲-۳-۱- مسؤولیت سندیکاهای (انجمن‌های صنفی)
۳۶۸	۱-۲-۳-۱- حق اعتصاب و مسؤولیت قراردادی سندیکاهای
۳۶۹	۱-۲-۳-۲- حق اعتصاب و مسؤولیت قهری سندیکاهای
۳۶۹	۲- عامل زیان؛ کارفرما
۳۷۱	۳- عامل زیان؛ مقامات عمومی
۳۷۴	۱-۳-۱- مقامات عمومی قوه‌ی مقننه (اعتصاب علیه قانون)

- ۳۷۴..... ۱-۱-۳ مسوولیت مدنی قوهی مقننه.....
- ۳۷۵..... ۲-۱-۳ چگونگی ایجاد ضرر در جریان «اعتصاب علیه قانونگذار».....
- ۳۷۶..... ۱-۲-۱-۳ ضرر وارد آمده به اعتصاب‌کنندگان در نتیجهی اعتصاب علیه قانون.....
- ۳۷۶..... ۲-۲-۱-۳ ضرر وارد شده به اشخاص ثالث در نتیجهی اعتصاب علیه قانون.....
- ۳۷۷..... ۲-۳ مقامات عمومی قوهی قضائیه.....
- ۳۷۸..... ۱-۲-۳ مصوبات و تصمیمات رئیس قوهی قضائیه.....
- ۳۸۰..... ۲-۲-۳ آراء هیأت‌های عمومی دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری.....
- ۳۸۱..... ۳-۲-۱ آراء قضات قوهی قضائیه.....
- ۳۸۱..... ۳-۳ مفرات عمومی قوهی مجریه (اعتصاب علیه دولت).....
- ۳۸۱..... ۱-۱-۳ مقام کارفرما.....
- ۳۸۲..... ۲-۳-۳ در مقام جمع مقررات و اتخاذ تصمیمات اجرایی و اعمال آن.....
- ۳۸۳..... ب - زیان‌دیده و ضرر.....
- ۳۸۳..... ج - معیار شناسایی زیان‌دیده.....
- ۳۸۳..... ۱ - معیار مبتنی بر حق.....
- ۳۸۴..... ۱-۱-۱ زیان‌دیدگی اعتصاب‌کنندگان.....
- ۳۸۴..... ۱-۱-۱ ضررهای پیشینی اعتصاب‌کنندگان.....
- ۳۸۵..... ۲-۱-۱ ضررهای پیشینی برای اعضای انجمن.....
- ۳۸۵..... ۱-۲-۱-۱ ضرر ناشی از فقدان شرایط اساسی قرارداد کار.....
- ۳۸۶..... ۲-۲-۱-۱ ضرر ناشی از ناامنی شغلی.....
- ۳۸۸..... ۳-۲-۱-۱ ضرر ناشی از عدم رعایت مقررات تعلیق قرارداد کار.....
- ۳۹۰..... ۴-۲-۱-۱ ضرر ناشی از اخراج.....
- ۳۹۰..... ۵-۲-۱-۱ ضرر ناشی از عدم امنیت محل کار و حفاظت فنی و بهداشت کار.....
- ۳۹۳..... ۱-۲-۱-۱ ضرر ناشی از عدم رعایت حقوق رفاهی و تأمین اجتماعی.....

- ۱-۲-۷- ضرر ناشی از تعرض به حق آزادی تشکل و عضویت در آن. ۳۹۵
- ۱-۲-۸- ضرر ناشی از ارجاع کار اضافی..... ۳۹۶
- ۱-۳- ضررهای پیشینی برای اعضای سایر انجمن‌های صنفی..... ۳۹۷
- ۱-۳-۱- سود و منفعت اقتصادی..... ۳۹۷
- ۱-۳-۲- حقوق صنفی..... ۳۹۸
- ۱-۴- ضررهای پسینی اعتصاب‌کنندگان..... ۳۹۹
- ۱-۴-۱- ضررهای پسینی اعضای انجمن‌های صنفی کارگری..... ۴۰۰
- ۱-۴-۱-۱- ماهیت حقوقی اعتصاب در چارچوب قرارداد کار..... ۴۰۰
- ۱-۴-۱-۲- ضررهای اعتصاب‌کنندگان در جریان اعتصاب..... ۴۰۵
- ۱-۴-۱-۳- ضررهای پسینی در اعتصاب نسبت به اعضاء سایر انجمن‌ها، صنفی..... ۴۰۶
- ۱-۴-۱-۴- ریسک بدگی کارفرما..... ۴۰۷
- ۱-۴-۱-۵- زیان دیدن اشخاص ثالث..... ۴۰۸
- ۲- معیار مبتنی بر عمل..... ۴۰۹
- د- فعل زیانبار و رابطه‌ی سببیت..... ۴۱۲
- ۱- اعتصاب غیرقانونی..... ۴۱۳
- ۱-۱- شرایط شکلی اعتصاب با محوریت عرف و اصول حقوقی..... ۴۱۳
- ۲-۱- شرایط ماهوی؛ بردار قانون و اصول حقوق عمومی..... ۴۱۹
- ۲- مسؤلیت اعتصاب‌کنندگان..... ۴۲۱
- ۱-۲- بر مبنای اصل تقصیر..... ۴۲۱
- ۲-۲- بر مبنای فرض خطر..... ۴۲۴
- ۳- مسؤلیت سندیکاها (انجمن‌ها و اتحادیه‌های صنفی)..... ۴۲۵
- ۱-۳- وظایف سندیکاها..... ۴۲۵
- ۲-۳- ماهیت حقوقی رابطه‌ی سندیکاها و اعضاء آنها..... ۴۲۷
- ۳-۳- مسؤلیت مدنی سندیکا در جریان اعتصاب در قبال اعضاء و کارفرما..... ۴۳۱
- ۱-۳-۳- در قبال اعضاء..... ۴۳۱

- ۴۳۷..... ۲-۳-۳- در قبال کارفرما
- ۴۳۹..... ۴- مسؤولیت مدنی کارفرما در جریان اعتصاب
- ۴۳۹..... ۱-۴- تعهدات کارفرما
- ۴۳۹..... ۱-۱-۴- تعهد بر رعایت ضوابط مربوط به قرارداد کار و حقوق استخدامی
- ۴۴۱..... ۲-۱-۴- تعهد بر رعایت قواعد مربوط به امنیت شغلی کارگران و کارمندان
- ۴۴۱..... ۳-۱-۴- تعهد بر ایمنی و بهداشت در محیط کار
- ۴۴۳..... ۴-۱-۴- تعهد بر تأمین رفاه، حقوق و مزایا
- ۴۴۴..... ۵-۱-۴- تعهد بر تضمین حقوق معنوی، صنفی و اجتماعی
- ۴۴۴..... ۲-۴- مؤلفات کارفرما
- ۴۴۷..... ضربه ها و حالات اسباب در اعتصاب (معمای اجتماع اسباب در جریان اعتصاب)
- ۴۴۷..... ۵- ضربه ها
- ۴۵۱..... ۲-۵- تحنات احتمالی افعال زیانبار بر محور تقصیر و سوءاستفاده از حق
- ۴۵۲..... ۱-۲-۵- اعتصاب؛ انونی رفتار کارفرما یا مقامات عمومی؛ غیرقانونی
- ۴۵۳..... ۱-۱-۲-۵- زیان کارفرما
- ۴۵۳..... ۲-۱-۲-۵- زیان دیده؛ اعتصاب کنندگان
- ۴۵۴..... ۳-۱-۲-۵- زیان دیده؛ اشخاص ثالث
- ۴۵۵..... ۱-۲-۵-۱-۳- در پس رابطه ی قراردادی
- ۴۵۷..... ۲-۳-۱-۲-۵- بدون رابطه ی قراردادی
- ۴۵۷..... ۲-۲-۵- اعتصاب و رفتار کارفرما یا مقامات عمومی هر دو قانونی
- ۴۶۷..... ۳-۲-۵- اعتصاب؛ غیرقانونی و رفتار کارفرما یا مقامات عمومی غیرقانونی
- ۴۶۷..... ۱-۳-۲-۵- زیان دیدگی کارفرما یا مقامات عمومی و اعتصاب کنندگان
- ۴۶۸..... ۲-۳-۲-۵- زیان دیدگی اشخاص ثالث (اعتصاب در هیأت قوه ی قاهره)
- ۴۷۱..... ۴-۲-۵- اعتصاب و رفتار کارفرما یا مقامات عمومی هر دو غیرقانونی
- ۴۷۳..... ۶- رابطه ی سببیت در حالت رفتار غیر قانونی اطراف اعتصاب
- ۴۷۳..... ۱-۶- رابطه ی منطقی بین اسباب
- ۴۷۴..... ۲-۶- احراز رابطه ی سببیت

۴۷۵	۳-۶- معیار عرفی سبب (انتساب عرفی) در اعتصابات
۴۷۶	۳-۶-۱- عرف عمومی در حقوق کار
۴۸۰	۳-۶-۲- عرف تخصصی در حقوق کار
۴۸۱	۳-۶-۳- معیار کارگر یا صاحب حرفه‌ی معقول و متعارف
۴۸۳	۷- ارزیابی و تحلیل رابطه‌ی سببیت در چارچوب نظریات حقوقی
۴۸۹	گفتار دوم - مبانی رافع مسئولیت در اعتصاب؛ تحریک و دفاع
۴۸۹	الف - تحریک
۴۹۳	۱- دت تحریک
۴۹۵	۲- مبارهان تشخیص تحریک رافع مسئولیت
۴۹۵	۳- انطباق نظری تحریک با مفهوم اجتماعی تقصیر
۴۹۷	۴- مصادیق تحریک در عهده ایران
۴۹۸	۵- ماهیت و مشخصات آثار تحریک آمیز و واکنش به تحریک
۵۰۳	ب - دفاع مشروع
۵۰۵	گفتار سوم - بررسی قواعد برخی از کشورها در زمینه مسئولیت مدنی ناشی از اعتصابات
۵۰۶	الف - سوئد
۵۰۶	ب - انگلستان
۵۰۷	ج - ایتالیا
۵۰۸	د - بلژیک
۵۰۹	ه - یونان
۵۱۰	و - ایرلند
۵۱۰	ز - آلمان
۵۱۱	ح - کرواسی
۵۱۲	ط - اتریش
۵۱۲	ی - فرانسه

دفتر سوم
مسوولیت مدنی در اغتشاشات

مقدمه ۵۱۵

فصل اول - مسوولیت مدنی اغتشاشات در حقوق ایران

مبحث اول - مفهوم اغتشاش ۵۱۹

مبحث دوم - عامل زیان و فعل زیان‌بار در اغتشاشات ۵۲۲

گماردن است - مستند بودن زیان به عمل شخص معین ۵۲۲

الف - عاماً - زیان؛ اغتشاشگران ۵۲۲

۱- یک نفر معین از اغتشاشگران ۵۲۲

۲- یک گروه معین از اغتشاشگران ۵۲۳

ب - عامل زیان - مأمورین دولت ۵۲۴

۱- مأمورین کشوری ۵۲۴

۱-۱- شورای امنیت و تأمین ۵۲۴

۲-۱- کارکنان وزارت اطلاعات ۵۳۳

۲- مأمورین لشکری (نظامی و انتظامی) ۵۳۵

۱-۲- رفتار غیر مسلحانه ۵۳۸

۲-۲- رفتار مسلحانه ۵۴۲

۳-۲- مبانی رفتار مسلحانه ۵۴۲

۱-۳-۲- دفاع مشروع از جامعه ۵۴۲

۲-۳-۲- اعمال حاکمیت و قاعده‌ی «وجوب حفظ نظام» ۵۴۶

۳-۳-۲- استناد به امر آمر قانونی (مسوولیت مأمور در اجرای امر آمر قانونی) ۵۵۱

۱-۳-۳-۲- قوانین و مقررات مربوط به امر و مأمور ۵۵۱

۱-۳-۳-۲- آیین‌نامه‌ی انضباطی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ۵۵۱

ایران مصوب ۱۳۸۸/۷/۵ ۵۵۱

- ۲-۳-۳-۱- ماده‌ی ۱۵۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲..... ۵۵۵
- ۲-۳-۳-۲- مسؤلیت مأمورین در اجرای امر آمر قانونی در جریان اغتشاشات ۵۵۶
- ۲-۳-۳-۳- مسؤلیت آمران (فرماندهان انتظامی و نظامی) ۵۶۰
- ج - عامل زیان؛ اشخاص ثالث بی طرف ۵۶۱
- گفتار دوم - مستند بودن زیان به عمل یک یا چند شخص نامعین از یک گروه معین ۵۶۵
- الف - سبب مجمل در میان مأمورین ۵۶۵
- ب - سبب مجمل در میان اغتشاشگران ۵۶۶
- گفتار سوم - مستند بودن زیان به فرد یا گروهی نامعین از اغتشاشگران ۵۶۷
- مبحث سوم - زیان دیده در برابر سر ۵۷۰
- گفتار نخست - زیان دیده؛ اغتشاشگران ۵۷۰
- گفتار دوم - زیان دیده؛ مأمورین نظامی و نظامی ۵۷۲
- گفتار سوم - زیان دیده؛ اشخاص ثالث بی طرف ۵۷۳

فصل دوم - مطالعه‌ی مختصر مسؤلیت مدنی اغتشاشات

در حقوق برخی از کشورها

- مبحث اول - مسؤلیت مدنی اغتشاشات در ایالات متحده‌ی امریکا و مالت آن ۵۸۱
- گفتار نخست - مسؤلیت همگانی ۵۸۲
- گفتار دوم - تئوری خطر دولت محور در زمینه‌ی اغتشاشات ۵۸۷
- مبحث دوم - مسؤلیت مدنی اغتشاشات در انگلستان ۵۹۰
- گفتار نخست - مبانی عرفی و قانونی جبران خسارت اغتشاشات ۵۹۱
- الف - مسؤلیت همگانی «قیل و قال کردن» در زمان دیدن دزد ۵۹۱
- ب - قانون موضوعه وینچستر سال ۱۲۸۵ ۵۹۲
- ج - قانون اغتشاشات ۱۷۱۴ انگلیس ۵۹۲

- د - قانون اغتشاشات (شورش) سال ۱۸۸۶ انگلیس و مقررات الحاقی مورخ اول اکتبر ۱۹۲۱ و ۱۲ آگوست ۲۰۱۱ وزیر امور خارجه انگلستان ۵۹۳
- گفتار دوم - مبانی نظری ۵۹۴
- الف - مسؤولیت مدنی محض (بدون تقصیر) ۵۹۴
- ب - تقصیر جمعی ۵۹۷
- ج - قاعده ی «پذیرش ارادی یا رضایت مندانه ی خطر» ۵۹۸
- مبحث سوم - مسؤولیت مدنی اغتشاشات در سوئد و ایرلند شمالی ۵۹۸

دفتر چهارم - نتیجه گیری

- نتیجه گیری ۶۰۱
- منابع و مأخذ ۶۲۱

مقدمه

«به پیشنهاد اتحادیه‌ی کارگری، کارگران هیوندای در ژوئیه و اوت دست از کار کشیدند. مقامات هیوندای میزان خسارت ناشی از اعتصاب کارکنان این شرکت خودروسازی را یک میلیارد و پانصد میلیون دلار برآورد کردند.»^۱ «برآوردهای اولیه نشان می‌دهند که آشوب‌های اخیر در انگلستان، نزدیک به ۲۰۰ میلیون پوند خسارت برجای گذاشته است. مبلغی که بیمه‌گذاران باید به زیان‌دیدگان پرداخت کنند.»^۲

«روز جمعه رسانه‌های سری گزارش داده‌اند که بستگان قربانیان انقلاب مصر با درخواست پرداخت خسارت به مبلغ ۵۰ میلیون پوند مصری (بیش از ۸/۳ میلیون دلار آمریکایی) از طرف حسنی مباری، رئیس جمهور سابق مصر و حبیب العدلی، وزیر کشور سابق به دادگاه مراجعه کردند.»^۳

«به گزارش مقامات سینمایی هالیوود، کتاب فیلمنامه‌نویسان آمریکایی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بیش از سه میلیارد و ۲۰۰ میلیون دلار خسارت به اقتصاد لس‌آنجلس وارد ساخته است.»^۴ «شرکت آنگلوآمریکس، بزرگترین تولیدکننده‌ی پلاتین جهان گفته است بدلیل اعتصاب کارگرنش، تاکنون بیش از ۱۳۰ میلیون دلار از درآمدش را از دست داده است.»^۵ «براساس آخرین آمارهای منتشر شده نزدیک به ۵۰ نفر در جریان اعتصابات و تنش‌های کارگری در آفریقای جنوبی کشته شده‌اند. علاوه بر این تاکنون ده‌ها کامیون از سوی رانندگان اعتصابی به آتش کشیده شده است.»^۶ «وزیر دارایی فرانسه، کریستین لاگارد اعلام کرد که هر روز از تظاهرات گسترده در این کشور

1. <http://www.iribnews.ir/default.aspx>

2. <http://persian.euronews.com/2011/08/10/bill-for-uk-riot-damaye-tops-113million-euros>

3. <http://persian.ruvr.ru> 6.07.2012, 19:00

4. <http://farsnews.com> ۸۶۱۱۲۴۰۰۷۵ کد خبر: ۸۶۱۱/۲۴

5. <http://www.irna.ir/fa/news> ۸۰۳۶۸۶۰۰(۲۹۱۴۹۱۶) کد خبر: ۱۳۹۱/۷/۲۲ ۱۷:۵۵

6. <http://www.irna.ir/fa/news> ۸۰۳۶۶۳۱۷(۲۹۱۱۸۱۰) کد خبر: ۲۰۰۳۴ ۱۳۹۱/۷/۲۰

بالغ بر ۴۰۰ میلیون یورو (معادل ۵۶۲ میلیون دلار) هزینه در پی دارد.» (روزنامه‌ی دنیای اقتصاد، ۸۹/۸/۴، صفحه ۴)

«معاون شهردار تهران گفت: در جریان اغتشاشات دوشنبه ۲۵ بهمن بیش از ۱ میلیارد ریال خسارت به امکانات و تأسیسات شهری پایتخت و ۳۷ دستگاه اتوبوس وارد شد. از جمله فقط در منطقه‌ی ۱۰ میزان خسارات بیش از ۴۰۰ میلیون ریال برآورد می‌شود.»^۱ و ده‌ها خبر دیگر از خسارات اقتصادی و جانی که روزانه در جریان اعتراض‌ها در دنیا منتشر می‌گردد.

پرسش‌های علمی برآمده از این اخبار، بنابر شخصیت و نگرش علمی پرسشگران متفاوت و متعدد است. محققین در شاخه‌های علوم انسانی به اشکال گوناگون مسائل خود از این اخبار را استخراج، طرح و بیان می‌نمایند. جامعه‌شناسان، اقتصاددانان، سیاستمداران، مذہب‌پژوگان و دیگر متخصصین علوم انسانی هر کدام برای خود، مسأله‌ای بنیادین در این اخبار دارند. این‌که ریشه‌ی وقوع اعتراض‌های عمومی چیست؟ اعتراض‌های عمومی چه جایگاهی در معنویت یا تضعیف اقتصاد یک کشور دارد؟ سیاستمداران چه واکنشی در مقابل اعتراض‌های عمومی باید داشته باشند؟ و یا اعتراض‌های عمومی و خسارات ناشی از آن را احکام ادیان الهی از چه جایگاهی برخوردار است؟ این‌ها مسائلی از هزاران مسائل بیادب دانشمندان علوم انسانی در زمینه‌ی این اخبار هستند. اما بی‌تردید در بین پرسشگران و جویندگان علوم انسانی، حقوقدانان از جمله متخصصینی هستند که پرسش‌های ژرفی در باب این وقایع دارند.

حقوقدانان در این وقایع به تمام جوانب موضوعات می‌نگرند. تمامی ریشه‌های حوادث قبل و بعد از اعتراض‌های عمومی و آثار برآمده از اخبار فوق را مورد تحلیل و کنکاش حقوقی قرار می‌دهند. اشخاص طرف دعاوی را دسته‌بندی و مسوولیت‌های حقوقی هر یک را مشخص می‌کنند. این‌که در یک اعتراض قانونی یا غیرقانونی یا در دو طرف دعاوی ناشی از اقدامات جمعی چه اشخاصی حضور دارند و جایگاه دولت‌ها، کارفرمایان، احزاب،

معترضین، کارگران، سندیکاهای، رهبران سیاسی و رهبران صنفی در این حوادث چیست همگی مطمح نظر حقوقدانان است. اما در تمامی این اخبار یک مسأله، مشترک است که دغدغه و مسأله‌ی اصلی آنها قرار می‌گیرد که جایگاه مسؤلیت مدنی (عدالت اصلاحی و بعضاً توزیعی) در جریان و پس از وقوع این حوادث چیست؟

در تمامی این حوادث مسأله‌ی ورود خسارت به منافع اقتصادی اشخاص حقیقی و حقوقی و اموال خصوصی و عمومی مشترک است؛ در نتیجه‌ی اعتراض‌های عمومی و اقدامات جمعی معترضین، بسیاری از اموال خصوصی نظیر مغازه‌ها، بانک‌ها، خودروها و ساختمان‌ها دچار خسارت می‌شوند. در اثر مقابله‌ی دولت با معترضین بسیاری از آنها کشته یا زخمی می‌شوند. در جریان تقابل نیروهای انتظامی و امنیتی با معترضین، بسیاری از اشخاص به صرف دچار ضررهای اقتصادی کلان می‌شوند. به دنبال اعتصاب‌های گسترده‌ی کارگران، بسیاری از کارخانه‌ها، بنگاه‌های اقتصادی و نهادهای عمومی - خدماتی، زیان‌ها و خسارات بیشماری می‌بینند. برخوردهای غیرقانونی کارفرمایان با اعتصاب‌کنندگان موجب ناهنجاری اقتصادی و صدمات جانی فراوانی به کارگران معترض می‌شود.

در این میان دادگاه‌ها در تشخیص قانونی و غیرقانونی بودن اعتراض‌ها دچار سردرگمی می‌شوند. پاسخی برای جبران خسارات برآمده از اعتراض‌ها به شکل روشن و واضحی نمی‌یابند. کارآیی اصول بنیادین و پذیرفته‌شده‌ی کتاب حقوقی در تعیین مسؤول و نحوه‌ی جبران خسارت مورد آزمایش و پایش قرار می‌گیرد. حقوق عمومی به نحو نزاع‌گونه‌ای به تقابل با حقوق خصوصی در نحوه‌ی تعیین مسؤول و نحوه‌ی جبران خسارت کشانده می‌شود. احتمال نفوذ مصلحت‌گرایی در دادرسی‌ها بیش از پیش خودنمایی می‌کند. سبب‌های مجمل و معجول در جریان ورود خسارات در اعتراض‌های عمومی اذهان قضات را به کاوش وامی‌دارند.

همگی این مسائل در شرایطی رخ می‌دهد که همه‌ی حقوقدانان حول محور مسؤلیت مدنی و عدالت اصلاحی به تکاپو می‌پردازند. در این راستا در تمامی این

اخبار به سه عامل و فاعل اصلی برمی‌خورند؛ «معترضین، دولت و سایر اشخاص حقوقی». بررسی نقش محوری هر کدام در ایجاد و مواجهه با این وقایع می‌تواند تبدیل به مبنایی برای پژوهش هر حقوقدان شود. به همین دلیل مسوولیت مدنی خسارات ایجاد شده در این حوادث با نگاه به این سه عامل مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و این پرسش را به منتهی ظهور می‌نشانند که «مسوولیت مدنی دولت، سایر اشخاص حقوقی و معترضین در اعتراض‌های عمومی چگونه است؟» تعدد اشخاص حاضر در مسأله، تفاوت دیدگاه‌های فراوانی را در پی خواهد داشت.

هر کدام از شاخه‌های علم و هنر حقوق، بنابر ماهیت و جوهر خود به مواجهه با ابهامات حقوقی این مسأله می‌رود. معرفت حقوق/ رشته‌ی حقوق^۱ در جریان تکامل تاریخی خود ابتدا دو تقسیم‌بندی کلی دست یافته بود؛ حقوق عمومی و حقوق خصوصی. پیشرفته‌ترین بشر در جهت اعتلای مفهوم حق و قانون در قرن‌های متمادی، این دو شاخه را به شاخه‌های رسمی مختلفی تقسیم نمود. امروزه در حقوق مدرن (به مفهوم فکر یا علم حقوقی) رشته‌های حقوقی‌ای پدیدار شده است که هر کدام به‌طور جزئی برای وقایع روز دنیا دارای مسأله است. پیدایش شاخه‌های حقوق بشر، حقوق اموال، حقوق اساسی، حقوق کار، حقوق ادا، حقوق جزایی، حقوق تجارت، حقوق اقتصادی و حقوق محیط زیست در نتیجه‌ی ایجاد مکاتب حقوقی مختلف، همگی در راستای پاسخگویی به نیازهای روز بشر در دنیای مدرن است.

بدون شک در تمام طول تاریخ تمدن بشری، اقدامات دستوری بسیاری در قالب اعتراض‌های عمومی رخ می‌داده که خسارات فراوانی به بار می‌آورده است. لکن با پیشرفت و ایجاد مکاتب سیاسی و اجتماعی و تبیین مفاهیم بنیادین حق و قانون در این مکاتب، توجه به حق اعتراض افراد در سایه‌ی برگ‌های برنده‌ای همچون حق آزادی بیان، حق رعایت حریم و مالکیت خصوصی بیش از پیش توجه متفکران حقوقی را به خود معطوف داشته است؛ چراکه غالباً اعتراض‌های عمومی در مواجهه با وضعیت

حاکم ایجاد شده از سوی مقامات عمومی یا کارفرمایان خصوصی رخ می‌دهد. این اعتراض‌ها در بسیاری از موارد در تعارض با مالکیت‌های خصوصی و عمومی است. اعتراض‌ها چه در قالب قانونی و چه به شکل غیرقانونی بسیاری از فرصت‌های درآمدزا و مالکیت خصوصی افراد را تهدید می‌کند. اعتراض‌های عمومی به شکل اقداماتی جمعی صورت می‌گیرد که بعضاً رخدادهای ناگواری مانند شورش، نسل‌کشی، خشونت‌های قومی و نژادی و خسارات به اموال و حقوق خصوصی اشخاص را در پی دارد. در نتیجه این رخدادهای پرشش‌ها و کنکاش‌های حقوقی فراوانی جهت احقاق حقوق دادخواهان و آسیب دیدگان ایجاد می‌شود.

اولین و اساسی‌ترین پرسش همان‌طور که در بالا آمد این است که مسئولیت جبران زیان‌های برآمده از این اعتراض‌ها متوجهی چه شخصی است؟ اما پرداختن به این سؤال به نظر نمی‌آید بدون آنکه محل نزاع فراوان بین حقوقدانان قرار گیرد، به سرانجامی برسد. هر کدام از متغیرهای وجود در مسأله ممکن است به یکی از گرایش‌های حقوقی ارتباط پیدا کند.

متغیر «مسئولیت مدنی» به لحاظ مبانی و از حیث مسیم عدالت به عدالت توزیعی و عدالت اصلاحی، برآمده از مبانی فکری موجود در فلسفه حقوق و از طرفی برآمده از اندیشه‌های موجود در حقوق عمومی از قبیل تجمیع حقوق افراد جامعه با یکدیگر، رعایت حریم خصوصی و آزادی دیگران و لزوم جبران ضرر است. (کوزیان، ۱۳۸۲، ص ۳۷ و ص ۴۲) لکن به‌طور خاص باتوجه به این‌که غالباً مسئولیت مدنی مسأله‌ای ضمان قهری با حقوق خصوصی اشخاص ارتباط پیدا می‌کند، در شاخه‌ی حقوق خصوصی به تحلیل و تشریح ارکان و آثار مسئولیت مدنی پرداخته شده و در واقع یکی از مفاهیم اساسی در رشته‌ی حقوق خصوصی به شمار می‌آید. بحث از ارکان مسئولیت مدنی و ضمان قهری، عنصر ضرر و مفهوم آن، رابطه‌ی سببیت، نظریات حاکم بر مسأله‌ی مسئولیت مدنی مانند نظریات تقصیر، ایجاد خطر، تضمین حق، علل و منابع مسئولیت مدنی نظیر اتلاف، غصب، تسبیب، اجتماع سبب و مباشر، فعل زیان‌بار، مفهوم

تقصیر، مفهوم خطا، اجتماع اسباب و استیلای نامشروع، جبران خسارت، انواع جبران خسارت، نحوه‌ی جبران خسارت، دعوی جبران خسارت، قواعدی همچون قاعده‌ی «لاضرر» و قاعده‌ی اتلاف و مفاهیمی همچون سبب مجمل و سبب مجهول همگی از مباحثی است که در رشته‌ی حقوق خصوصی به آن پرداخته می‌شود.

از طرف دیگر مفاهیمی همچون، دولت، مقامات عمومی، اعتراض‌های عمومی، معترضین، مسئولیت دولت، مشروعیت اعتراض‌ها و اعتصاب‌ها و تعیین موارد ممنوعیت و محدودیت آن‌ها نظیر نظم عمومی و شرایط اضطراری کشور، قانونی بودن واکنش‌ها در مقابل اعتراض، مسئولیت احزاب و رهبران آن‌ها، اعتصاب، مسئولیت اعتصاب‌کنندگان، سندیکاها و سؤالات آن‌ها، در حیطه‌ی حقوق عمومی مورد بحث قرار می‌گیرد.

یافته‌های این کتاب نشان می‌دهد که مبانی هیچ کدام از رشته‌های حقوق عمومی و خصوصی بی‌نیاز از مبانی رشته‌ی دیگر نیست. تلاش برای جداسازی موضوع مسئولیت مدنی اشخاص حقوقی عمومی از هر یک از این رشته‌ها، تلاشی بیهوده و نزاع بر سر این‌که مسئولیت مدنی دولت، اشخاص حقوقی و معترضین در قالب کدام یک از این رشته‌ها می‌گنجد، نزاعی بی‌فایده است؛ زیرا بدون این‌که حقوق بنیادین اشخاص و معترضین و قواعد و مقررات مرتبط به اعمال این حقوق از رشته‌ی حقوق عمومی استخراج شود و این‌که بتوان اشخاص حقوقی عمومی مرتبط با موضوع و قوانین و مقررات حاکم بر اعمال و فعالیت‌های آن‌ها را شناخت، نمی‌توان امکان تعیین و ارزیابی ارکان مسئولیت مدنی و مبانی آن وجود ندارد. از طرف دیگر بدون این‌که مفاهیمی نظیر حق، ضرر، فعل زیان‌بار، تقصیر، خطر، رابطه‌ی سببیت و مبانی فقهی و حقوقی مسئولیت مدنی از دل قواعد حقوق خصوصی استنتاج گردد، ارزیابی مسئولیت مدنی دولت، اشخاص حقوقی و معترضین امکان‌پذیر نیست. موضوع کتاب مؤدایی بر رابطه‌ی تنگاتنگ قواعد رشته‌های حقوق خصوصی و عمومی و نزدیکی آن‌ها در جهت تضمین کرامت انسان‌ها و حقوق آن‌ها است. ضمن این‌که برای رسیدن به این هدف، به کارگیری مبانی فلسفه‌ی حقوق، مهمترین ابزار جلوه می‌نماید؛ کما این‌که فلسفه‌ی

حقوق حلقه‌ی اتصال کلیدی رشته‌های تخصصی آن به حساب می‌آید. به همین جهت این کتاب راهی بجز توجه به مبانی فلسفی مسؤولیت مدنی ندارد و در همین راستا با استفاده از مفاهیم و مبانی فلسفی، مسؤولیت مدنی دولت و سایر اشخاص حقوقی و معترضین را تبیین می‌نماید.

همچنین با توجه به این‌که موضوع کتاب، در شرایط کنونی جهان مسأله‌ای است مبتلا به و در عین حال امری است که در حقوق ایران مهجور مانده و مورد توجه قرار نگرفته است، ضروری است به انطباق مسأله با سیستم حقوقی ایران و فقه اسلامی پرداخته شود. یافته‌های کتاب براساس قواعد مسؤولیت مدنی حقوق ایران و مبانی فقهی آن و در پاسخ به پرسش‌های حقوقی مهمی به دست آمده است؛ از جمله این‌که:

- ۱- مبنای ساختار مسؤولیت مدنی در اعتراض‌های عمومی چیست؟
 - ۲- مبنای مسؤولیت مدنی اسباب محتمل و مجهول در خسارات ناشی از اعتراض‌های عمومی چیست؟
 - ۳- چنانچه سبب خسارت در اعتراض عمومی معلوم باشد، مسؤولیت بر کدام مبنای توجیه می‌گردد؟
 - ۴- در مواردی که مبنای مسؤولیت تقدیر است معیار مسؤولیت مدنی سازمان‌دهندگان اعتراض‌های عمومی چیست؟
 - ۵- چنانچه یک اعتراض عمومی کاملاً قانونی موجب خسارت شود، ضرر ناشی از این اقدام جمعی چگونه جبران‌پذیر است؟
 - ۶- تکلیف ضررهای موضوع قسمت اخیر ماده‌ی ۱۱ ق.م.ا چیست؟
- کتاب برای پاسخ به این پرسش‌ها و قطعاً پرسش‌های دیگری که خودنمایی کرده‌اند با تعریف اعتراض‌های عمومی و تقسیم بندی آن به اعتراض‌های قانونی و غیرقانونی، مسأله‌ی مسؤولیت مدنی دولت، اشخاص حقوقی غیردولتی و معترضین را در سه مصداق بارز آن یعنی تظاهرات، اعتصاب و اغتشاش بررسی می‌کند و یافته‌های خود را ارائه می‌نماید. عصر حاضر، توأمأ همراه با مطالبات عمومی در قالب اشکال مختلف

اعتراض‌های عمومی است که اعتراضات مردمی کشورهای عربی و شمال آفریقا و اعتصاب‌های گسترده و روزانه در کشورهای توسعه‌یافته از جمله کشورهای اروپایی نمونه‌ی بارز آن مطالبات هستند. این اعتراض‌ها همگی به‌صورت اقدامات جمعی انجام می‌گیرد و در بسیاری از موارد به شورش و آشوب‌های خیابانی ختم می‌شود. کتاب به این جنبه‌ی تازه از این اقدامات جمعی می‌پردازد که چنانچه در نتیجه‌ی آن‌ها خسارتی به معترضین، دولت، اشخاص ثالث، سرمایه‌گذاران، کارخانه‌داران، مصرف‌کنندگان و خریداران عمده‌ی کالاها و اموال عمومی وارد شد، چه شخصی مسؤول جبران خسارت است.

اشکارا می‌توان گفت در حقوق ایران هیچ‌گاه به‌طور جامع و با در نظر گرفتن ابعاد مختلف موضوع، به این مسأله پرداخته نشده و با بی‌توجهی دکترین حقوقی مواجه بوده است. در واقع مؤلف خود موضوع کتاب را نوآوری آن تلقی کرد. کتاب در صدد آن است که به خلأهای موجود در حقوق ایران بپردازد و با برجسته کردن معضلاتی که در زمینه‌ی دعاوی ناشی از خسارات اعتراض‌های عمومی پیشامد می‌کند، برای آن‌ها راهکارهای مناسب ارائه نماید؛ در این راستا تلاش شده است مبانی فقهی و قانونی جبران خسارات ناشی از اقدامات جمعی در حقوق ایران ارزیابی شود. نقش حکومت و بیت‌المال در جبران خسارات مذکور و ضرورت تأمین لوایح و ارائه‌ی طرح‌های قانونی جهت تصویب قوانین ضابطه‌مند و اصولی در باب خسارات ناشی از تظاهرات، اعتصابات و اغتشاشات مورد تحقیق و کنکاش قرار گیرد. تبیین فقهی ماده‌ی ۱۱ ق.م.م در حقوق ایران تحلیل و تشریح شود. مسؤلیت مدنی پلیس را می‌توان به‌عنوان بخشی از مسؤلیت مدنی دولت بررسی کرد. مسؤلیت مدنی سندیکاها و کارفرمایان، به‌عنوان بخشی از مسؤلیت مدنی اشخاص حقوقی غیردولتی مورد توجه قرار گیرد. مسأله‌ی سبب مجمل و مجهول و آثار مربوط به آن به‌عنوان معضلی در باب مسؤلیت مدنی معترضین، به تشریح بیان گردد. ضمن آن‌که در این بین به بسیاری از نکات مجهول مسأله و ابعاد آن پرداخته می‌شود؛ البته برای روشن شدن نقش دولت‌ها و قوانین در تبیین قواعد مربوط به برگزاری اعتراض‌های عمومی و

ایجاد نظام جبران خسارت مربوط به آن، به‌طور نمونه قواعد، مقررات و بعضاً مبانی حقوقی برخی از کشورها آورده می‌شود.

کتاب از حیث روش کار، برای دست‌یابی به یافته‌های هم به استقراء و هم به قیاس فقهی و حقوقی اتکاء نموده است. پیش‌فرض‌ها را در نظر و بر مبنای آن‌ها مطالعه صورت گرفته است. از احکام کلی حقوقی در زمینه‌ی مسؤلیت مدنی به احکام جزئی سیر می‌شود و قواعد لازم در زمینه‌ی مسؤلیت مدنی ناشی از اعتراض‌های عمومی استخراج می‌گردد. از طرف دیگر از آنجایی که این کتاب به دنبال برطرف ساختن مجهولات در زمینه‌ی خسارات ناشی از اعتراض‌های عمومی در دنیای مدرن است و نگاه به کشف گزینه‌های عادلانه در این مسیر دارد، «به قیاس به‌عنوان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر می‌نگرد؛ زیرا این سیستم نظام حقوقی را ناقص می‌بیند و از سوی دیگر نمی‌تواند اجرای عدالت را معطل کند و بسان مفتیان توقف اعلام کند یا راه احتیاط درپیش گیرد. ناچار است خلأ قانون را با معنوی پر کند.» (کاتوزیان، ۱۳۸۹، ص ۵۳)

هدف نظری کتاب از طرح مسأله‌ی مسؤلیت مدنی ناشی از اعتراض‌های عمومی، تبیین و نهادینه‌سازی اصل جبران ضرر و نقض ضرر جبران نشده در جامعه حتی در مواقع بحرانی و فوق‌العاده و در شرایطی که منافع و منافع عمومی و امنیت ملی به مخاطره می‌افتد است؛ چراکه به نظر می‌رسد منافع عمومی و امنیت ملی در گرو شناسایی قاعده‌ی لاضرر به‌عنوان یک قاعده‌ی حقوقی اساسی و بنیادین در تمام ابعاد اجتماعی و اقتصادی زندگی اشخاص و شهروندان است. قاعده‌ی لاضرر زبده‌دهنده‌ی زندگی و منفعت مطلوب در یک جامعه است. از آنجایی که غالباً اعتراض‌های عمومی در راستای مطالبه‌ی زندگی مطلوب در سطح یک جامعه صورت می‌گیرد و زندگی مطلوب هم با رعایت عدالت توزیعی و هم در نتیجه‌ی عدالت اصلاحی (مسؤلیت مدنی) قابل تحقق است؛ نمی‌توان ماهیت مطالبات صورت گرفته در اعتراض‌های عمومی که همان دفع ضرر از شرایط زندگی معترضین است را نادیده گرفت. آمیختگی و عجین شدن قاعده‌ی لاضرر با ماهیت مطالبات معترضین در اعتراض‌های عمومی یک

نتیجه‌ی بدیهی و منطقی در پی دارد که همانا شناسایی حق جبران ضرر در یک قدمی اعتراض‌های عمومی است. وقتی اشخاص به دلیل ضررهای مادی و معنوی وارد شده به خود، اعتراض عمومی راه می‌اندازند؛ منتظرند در اولین اقدام اصلاحی چنانچه ضرری در نتیجه‌ی این اعتراض‌ها به آن‌ها وارد شد، جبران شود. در مقابل، نمی‌توانند به نفعی ضرری که در نتیجه‌ی اعتراض‌هایشان به اشخاص دیگر وارد می‌شود معتقد باشند. به همین دلیل جای مسئولیت مدنی ناشی از اعتراض‌های عمومی در مباحث و دکترین مسئولیت مدنی بسی نالیه است که این کتاب - هرچند ناقص - قصد دارد آغازی بر پرداختن به این جایگاه باشد تا شاید محققین و پژوهشگران علم حقوق در حقوق داخلی هرچه بیشتر زوایا و نکات مجهول این موضوع را مورد ارزیابی و بررسی قرار دهند.

هدف کاربرد این اثر راهکارهای قضایی و تقنینی برای گشودن رویه‌های قضایی‌ای مبتنی بر جبران خسارت، جبران ضرر و تدوین و تصویب لوایح و طرح‌های قانونی در زمینه‌ی جبران خسارت ناشی از اعتراض‌های عمومی در حقوق ایران است؛ چراکه هیچ‌گونه قانون و رویه‌ی قضایی مشخصی در مورد اینگونه خسارات در حقوق موضوعه‌ی ایران وجود ندارد و در صورت وقوع کوچکترین اقدام جمعی از سوی احزاب و اصناف و بروز و ورود خسارت‌های متعدد، قضات و دادرسان با کمترین منبع قانونی و مبهم‌ترین رویه‌ی قضایی جهت تشخیص مسئولیت مدنی ناشی از این اقدامات مواجه هستند. ظرایف این موضوع در صورت پرداختن قانونگذار و دادرسان به نکات مبهم و مجهول آن را دوچندان می‌کند. به طرز مثال، در مورد خساراتی که پس از اعتراض‌های خیابانی سال ۸۸ در شهر تهران به وقوع پیوست - در حالی که اشخاص خسارت زنده معلوم نبودند - بنابر احکام و مقررات کلی موجود ممکن است، حکمی برخلاف انصاف و قانون صادر شود. این‌که چرا باید میلیون‌ها تومان توسط شهرداری تهران صرف خرید سطل‌های زباله یا اتوبوس‌های سوخته شود و این‌که این خسارات وارد شده به اموال عمومی چگونه باید از محل بودجه‌ی شهرداری که با اخذ عوارض و مالیات از شهروندان حاصل آمده، جبران شود و نتوان

به‌طور قاعده‌مند و منصفانه شخصی را مسؤول جبران این خسارات در نظر گرفت و این‌که در اعتصاب‌های کارگری چگونه خسارات اشخاصی که منتظر اجرای تعهد از سوی کارفرمایان هستند و در نتیجه‌ی اعتصاب کارگران به آن‌ها خساراتی گزاف وارد می‌شود، جبران گردد؟ یا این‌که چنانچه در نتیجه‌ی اعتصاب کارکنان فرودگاه و راه‌آهن یا ناوگان حمل و نقل خسارات کلان اقتصادی به بنگاه‌های اقتصادی و دولت وارد شود چرا ضررها باید بلاجبران باقی بمانند؟ همگی از ظرایفی است که ضرورت توجه به آن‌ها به همراه عدم ضرورت دیگر باید مورد توجه قانونگذار قرار گیرد. توجه به اعتصاب‌ها، شورش‌ها و سایر اقدامات جمعی معترضانه با لحاظ آثار ژرف عدم جبران خسارات ناشی از اعتراض‌های عمومی ضرورتی است که یافته‌های این کتاب آن را ظاهر می‌سازد. گذشته از این می‌توان اهداف دیگری را نیز محقق ساخت از جمله:

۱. ارائه‌ی طرحی نو جهت شناخت و ترمیم نسلی سوم حقوقی با درآمیختن ضابطه‌مند اصول بنیادین حقوقی در رشته‌های محاب حقوق و نهادینه‌سازی این تفکر که هیچکدام از شاخه‌های حقوق، هیچگاه نمی‌تواند به‌طور صددرصد تخصصی شود؛ بلکه نوبت آن است که بدون بازگشت به گذشته‌های دور تاریخ تئوری حقوق، از اصول بنیادین و بسیاری از شاخه‌های علم حقوق بهره‌برداری شود.
۲. ارائه‌ی راهکار برای شناسایی و تبیین مسؤولیت مدنی اضرار و سندیکاها در اعتراض‌های عمومی.
۳. به دست دادن تعریف دقیق از مفهوم ضرر در ادبیات حقوق بنیادین.
۴. ایجاد اندیشه برای اصلاح قانون اساسی در راستای پیش‌بینی حق بنیادین جبران ضرر و انعکاس قاعده‌ی فقهی لاضرر در فصل مربوط به حقوق ملت.